

«З А Т В Е Р Д Ж У Ю»

Директор Інституту психології
імені Костюка НАПН УкраїниСергій МАКСИМЕНКО
«05» червня 2024 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації на тему: «Особистісно-професійні стилі поведінки як чинник ставлення жінок до грошей», здобувачки наукового ступеня доктора філософії Клименко Наталії Геннадіївни за спеціальністю 053 – «Психологія» у галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки»

Публічна презентація проведена на засіданні лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України 22.05.2024 р., протокол № 10.

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковим напрямком досліджень лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Дисертаційна робота Клименко Наталії Геннадіївни спрямована на дослідження особистісно-професійних стилів поведінки як чинника ставлення жінок до грошей. Сучасні умови інтенсивних соціально-економічних трансформацій та повномасштабна війна в Україні вимагають від жінок активного способу життя та розширення їх особистісних і соціальних ролей. Сьогодні на долю багатьох жінок випадає піклування та фінансове забезпечення родини у зв'язку з втратою або тимчасовою фізичною обмеженістю годувальника сім'ї, втратою майна, вимушеним тимчасовим переселенням тощо.

У межах традиційної народної культури українців схвалюються ті жіночі ролі, які зорієнтовані на материнство, сім'ю, родину. Гендерні стереотипи, які панують в нашому суспільстві, впливають на самооцінку, професійну реалізацію та ставлення жінок до грошей. В наші дні часто спостерігаються прогалини в монетарній грамотності жінок, невпевненість в своїх силах та складності в реалізації жінками своїх теоретичних знань в практичній

негативно впливає на адаптацію жінок до соціально-економічних та соціально-політичних змін, які є невід'ємною частиною сучасного світу.

Таким чином, підвищення ефективності діяльності жінок в умовах суспільних трансформацій і повномасштабної війни в Україні потребує вивчення особистісно-професійних стилів поведінки як чинника ставлення жінок до грошей.

До значних доробків вітчизняних та зарубіжних вчених щодо проблеми ставлення до грошей можна віднести праці, в яких розкрито сутність грошей як психолого-економічного феномена та їх роль в життєдіяльності особистості (психологічну сутність грошей (Карамушка & Ходакевич, 2017; Паршак, 2021; Furnham & Murphy, 2019; House, 2020; Lietaer 2000; Price, 2003; Prince, 1995; Smith, 2011; Tang & Gilbert, 1993; Yamauchi & Templer, 1982 та ін.), роль грошей в економічній соціалізації (Зубіашвілі, 2019; Зубіашвілі & Мельничук, 2023; Мельничук, 2020); та економічному самовизначенні особистості (Дембицька, 2021; Зубіашвілі, 2021; Мельничук, 2020); сутність економічної культури та її роль в соціалізації особистості (Зубіашвілі, 2019; Євсєєва, 2023), психологію монетарної спрямованості особистості (Нікітіна, Хомуленко & Іванченко, 2020) тощо.

Окремі поведінкові аспекти поводження з грішми стали предметом вивчення українських фахівців з економічної психології, зокрема дослідження споживацької поведінки як складової економічної активності особистості (Пачковський & Максименко, 2014), діагностичні аспекти споживацької поведінки (Савченко & Хтей, 2020), значущими є також дослідження українських вчених з поведінкової економіки, зокрема, аналіз інструментів поведінкової економіки в сучасних організаціях (Передало, Огерчук & Лібенко, 2019) та роботи зарубіжних авторів такі, як прикладні експерименти в галузі поведінкової економіки (Аріелі, 2022), вивчення способів уникнення фінансових помилок (Belsky & Gilovich, 2000) та ін.

Психологічні закономірності формування ставлення до грошей та вивчення чинників ставлення до грошей на макро-, мезо- та мікрорівнях відображено в роботах вітчизняних фахівців (Карамушка & Ходакевич, 2017). У цьому контексті

виконано дослідження соціально-демографічних характеристик жінок як чинника ставлення до грошей (Сімків, 2012); вивчено ставлення до грошей персоналу комерційних організацій (Паршак, 2021) та ін.

Одним із чинників ставлення до грошей є особистісно-професійні стилі поведінки. Психологічні особливості та механізми формування особистісно-професійних стилів поведінки (особистісних стилів, робочих стилів, життєвих стилів) висвітлено в роботах низки зарубіжних дослідників, які працюють в методі транзакційного аналізу (Berne, 1961; Ernst, 1971; Kahler & Capers, 1974; Nay, 1992, Wagner, 1994 та ін). Ними, зокрема, вивчено особливості формування життєвих сценаріїв жінок (Вайкофф, 2019; Штайнер, 2019), проаналізовано професійні сценарії жінок (Varo, 1977), виявлено стереотипи щодо працюючих жінок (Lindquist, 1977).

Питання гендерних аспектів розкрито в роботах вітчизняних фахівців (Моргун, 2013; Ткалич, 2014), зокрема, вивчено особливості гендерного впливу такі, як соціально-психологічні чинники формування гендерних стереотипів (Зінченко, 2020; Моргун, 2010; Плетка, 2021) та ін. У роботах зарубіжних фахівців знайшли своє відображення дослідження впливу гендерних стереотипів на професійну кар'єру жінок (Moller, 2012), на ставлення жінок до грошей (Sesini, Manzi & Lozza, 2024) та ін. Ще один важливий напрям досліджень, пов'язаний з організаціями, а саме – вивчення ролі грошей в сценарії організації та організаційній культурі, розкрито в роботах як зарубіжних (Krausz, 1993), так і вітчизняних (Креденцер, 2019) вчених.

Проте, незважаючи на актуальність і соціальну значимість зазначеної проблеми, поза межами досліджень залишається проблема особистісно-професійних стилів поведінки як чинник ставлення жінок до грошей, що становить певну перешкоду для розробки ефективних методів формування усвідомленого ставлення до грошей та підвищення монетарної грамотності жінок.

Тема дисертації відповідає науковому напрямку лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту Г.С. Костюка НАПН України, що проводить

наукові дослідження в галузі організаційної, економічної та соціальної психології.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексних науково-дослідницьких тем лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психолого-організаційні детермінанти забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій в умовах соціальної напруженості» (державний реєстраційний номер № 0119U002169, 2019 –2021 рр.); «Технології забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах соціальної напруженості» (2022-2024 рр., номер державної реєстрації 0122U000303). Тему дисертаційного дослідження затверджено на Вченій раді Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 13 від 26 листопада 2020 р.) та узгоджено бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 30 листопада 2020 р.).

Особистісний внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, я якій висвітлені власні ідеї і розробки автора, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Нові науково обґрунтовані теоретичні та емпіричні результати мають теоретичне і практичне значення для психологічної науки. Одержані здобувачем результати є достовірними та об'єктивними.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів забезпечується методологічно обґрунтованою концепцією особистісно-професійних стилів поведінки як чинника ставлення жінок до грошей; відповідністю запропонованих методів меті та завданням дослідження; наскрізним зв'язком між усіма етапами дослідження; репрезентативністю вибірки; відповідністю методичного інструментарію критеріям конструктивної валідності та надійності; застосування методів математичної статистики для обчислення емпіричних даних та апробацію отриманих результатів.

Дослідження відповідає усім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у постанові КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022р. № 44 зі змінами.

Наукова новизна результатів дисертації. Отримані в дисертаційному дослідженні результати створили потужне наукове підґрунтя для розробок психологічних практик і технологій формування усвідомленого ставлення до грошей та підвищення монетарної грамотності жінок.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що полягає в тому, що *уперше*:

- визначено зміст та основні складові ставлення до грошей у жінок;
- розкрито сутність, види та роль особистісно-професійних стилів у формуванні ставлення жінок до грошей;
- досліджено зв'язок різних видів особистісно-професійних стилів поведінки зі ставленням жінок до грошей;
- розроблено тренінгову програму для формування усвідомленого ставлення жінок до грошей;

уточнено:

- зміст та чинники ставлення жінок до грошей;

поглиблено та розширено:

- уявлення про тренінгові програми формування усвідомленого ставлення особистості до грошей.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Теоретичне значення результатів дослідження зумовлено їхньою принциповою науковою новизною і ґрунтується на створенні концептуальної моделі дослідження особистісно-професійних стилів поведінки як чинника ставлення жінок до грошей.

Найбільш значні теоретичні і науково-методичні результати дослідження:

- суттєво розширено теоретичні положення сучасної психології про особистісно-професійні стилі поведінки як чинника ставлення жінок до грошей;

- побудовано теоретичну модель особистісно-професійних стилів як чинника ставлення жінок до грошей;
- визначено структурні компоненти ставлення до грошей;
- обґрунтовано роль особистісно-професійних стилів поведінки в ставленні жінок до грошей;
- проаналізовано особливості формування ставлення жінок до грошей.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що отримані в результаті дослідження дані можуть бути використані для проведення тренінгів для жінок, які працюють в організаціях (державних, комерційних, громадських), в терапевтичних групах та в індивідуальному консультуванні жінок з метою формування усвідомленого ставлення до грошей.

Деякі положення дисертації можуть бути використані для науково-методичних розробок при створенні навчальних курсів із «Економічної психології», «Організаційної психології», «Психології грошей», «Гендерної психології» та «Психології підприємницької діяльності» в закладах вищої та післядипломної освіти для психологічної підготовки психологів та менеджерів організацій.

Оцінка структури та обсягу дисертації, її мови та стилю. Дисертація за структурою, мовою та стилем викладання, а також оформленням відповідає вимогам постанови КМУ «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами.

Дисертація написана українською мовою, науковим стилем мовлення; складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків. Основний обсяг складає 193 сторінки. Робота містить 22 таблиці та 10 рисунків, які займають 22 сторінки. Загальний обсяг дисертації становить 302 сторінки. Список використаних джерел включає 222 позиції, із них 113 іноземною мовою.

Результати перевірки роботи на академічний плагіат. Дисертаційна робота була перевірена автоматизованим сервісом пошуку плагіату Unicheck.

Результати перевірки зафіксовано в звіті ID 1016323577 від 05.06.2024 і довели, що дисертаційна робота Клименко Наталії Геннадіївни є результатом самостійних досліджень, оригінальна і не містить елементів академічного плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати та тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження було оприлюднено на таких форумах: а) конгресах: IV Всеукраїнський конгрес з організаційної та економічної психології «Організаційна психологія в умовах війни: основні завдання та напрямки діяльності» (Київ, 2023 р.); 32nd International Congress of Psychology ICP 2020 (Прага, 2021 р.); б) всеукраїнських та міжнародних конференціях: «Психологічні засади розвитку соціальних компетентностей педагогічних працівників в умовах Нової української школи» (Київ-Рівне, 2020 р.), «Українська психологія. XXI століття. Початок. (Дні української психології в Берліні)» (Київ, 2023 р.), «Україна: рік незламності. Ефективні практики психологічної допомоги в умовах війни» (Київ, 2023 р.); в) круглому столі: «Наукова співпраця України-Польщі в галузі психології: здобутки та перспективи» (Київ, 2021 р.).

Основні результати дисертації доповідались на засіданнях лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (2020-2024 рр.).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційного дослідження відображено в 14 наукових публікаціях. Серед них 7 статей у фахових виданнях, затверджених МОН України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних; 7 статей і тез апробаційного характеру в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій (в т. ч. міжнародних).

Список опублікованих праць за темою дисертації:

а) статті у наукових фахових періодичних виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України (категорії Б) та міжнародних наукометричних баз даних:

1. Клименко, Н.Г. (2020). Комплекс методик для дослідження особистісно-професійних стилів поведінки як чинника ставлення жінок до грошей.

Організаційна психологія. Економічна психологія, 4 (21), 60-73.
<https://doi.org/10.31108/2.2020.4.21.6>

<http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/254>

2. Клименко, Н.Г. (2021). Сутність та види особистісно-професійних стилів поведінки жінок. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2-3 (23), 56-63. <https://doi.org/10.31108/2.2021.2.23.6>

<http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/300>

3. Клименко, Н.Г. (2022). Тренінгова програма «Психологія ставлення жінок до грошей». *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2 (26), 60-72. <https://doi.org/10.31108/2.2022.2.26.7>

<http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/346>

4. Клименко, Н.Г. (2023). Типи грошових переконань та поведінки жінок і їхній зв'язок з соціально-демографічними, соціально-економічними, організаційно професійними чинниками. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 1 (28), 106-115. <https://doi.org/10.31108/2.2023.1.28.11>

<http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/385>

5. Клименко, Н.Г. (2023). Грошові установки жінок і їхній зв'язок з соціально-демографічними, соціально-економічними, організаційно професійними чинниками. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2-3 (29), 39-51. <https://doi.org/10.31108/2.2023.2.29.4>

<http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/394>

6. Клименко, Н.Г. (2023). Особистісні стилі поведінки жінок та їх зв'язок з типами грошових переконань та поведінки, грошовими й соціально-психологічними установками. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 4 (30), 96-111. <https://doi.org/10.31108/2.2023.4.30.9>

<http://orgpsyjournal.in.ua/index.php/oep/article/view/414>

7. Карамушка, Л. М., & Клименко, Н.Г. (2024). Робочі стилі поведінки жінок та їх зв'язок з типами грошових переконань та грошовими установками. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 1 (31), 93-104. <https://doi.org/10.31108/2.2024.1.31>

<http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/oep/article/view/432>

б) публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

8. Клименко, Н. Г. (2020). Дослідження особистісно-професійних стилів поведінки жінок як чинника ставлення до грошей. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти: м-ли IX Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 18 грудня 2020 року), (с. 88-94). ДЗВО «УМО». <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp/>

9. Клименко, Н. Г. (2021). Ставлення жінок до грошей: аналіз підходів до вивчення. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти*, матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 21 травня 2021 року), (с. 140-145). ДЗВО «УМО». <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp/>

10. Клименко, Н.Г. (2021). Проблема дослідження особистісно-професійних стилів поведінки жінок в рамках Транзакційного аналізу. *Психологічні виклики сучасних організацій*, матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 3 червня 2021 року). (с. 141-146). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. <https://pnu.edu.ua/blog/2021/06/04/30416/>

11. Клименко, Н. Г. (2021). Роль особистісно-професійних стилів поведінки у ставленні жінок до грошей. *Економічна поведінка молоді: Конструктивні форми та девіації*, матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Київ, 18-19 листопада 2021 року). (с. 3-8). ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/56546>

12. Клименко, Н. Г. (2022). Роль життєвого сценарію у формуванні ставлення жінок до грошей. *Психологічні засади розвитку соціальних компетенцій педагогічних працівників в умовах Нової української школи*, матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Рівне, 24-25 листопада 2022 року). (с. 24-28). РОППО. <https://roippo.org.ua/ua/diialnist/naukova-diialnist/konferentsii-forumy>

13. Клименко, Н. Г. (2023). Роль грошей в сценарії організацій. *Особистість у кризових умовах сучасності: психологічні виклики*, матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 3 березня 2023 року). (с. 165-168). Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. <https://pnu.edu.ua/blog/2023/02/16/45058/>

14. Клименко, Н. Г. (2023). Рівні вираженості особистісних стилів поведінки жінок. *Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний час*, матеріали методологічного семінару. (Київ, 16 листопада 2023 року). (с. 55-58). НАПН України. <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/3185/>

У наведених публікаціях в повному обсязі викладено основні положення та результати теоретичного та емпіричного дослідження Н.Г. Клименко.

Апробація основних результатів дослідження. Результати дослідження впроваджено в практику роботи ряду організацій: ГО «Українська Спільнота Транзакційного Аналізу» (довідка про впровадження № 06.02/001Д-В від 06.02.2024 р.); секретаріату Київської міської ради IX скликання (довідка про впровадження № 08/ПФ-10 від 09.02.2024 р.); Університетської клініки Київського національного університету імені Тараса Шевченко (довідка про впровадження № 028/20 від 07.02.2024 р.); школи I-III ступенів № 9 Оболонського району м. Києва (довідка про впровадження № 01-27/28 від 06.02.2024 р.).

Результати дисертаційного дослідження Н.Г. Клименко було обговорено і схвалено під час публічної презентації на розширеному засіданні лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, за підсумками якої було прийнято рішення:

ВВАЖАТИ, що дисертація Клименко Наталії Геннадіївни «Особистісно-професійні стилі поведінки як чинник ставлення жінок до грошей» за актуальністю, вираженою науковою новизною, незаперечним теоретичним та практичним значенням для розвитку вітчизняної психології, за змістом та оформленням відповідає вимогам п.п. 6, 7,8,9 Постанови Кабінету

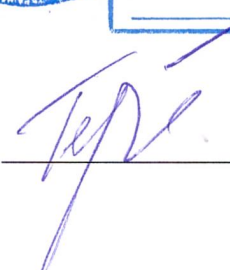
ВВАЖАТИ, що дисертація **Клименко Наталії Геннадіївни** **«Особистісно-професійні стилі поведінки як чинник ставлення жінок до грошей»** за актуальністю, вираженою науковою новизною, незаперечним теоретичним та практичним значенням для розвитку вітчизняної психології, за змістом та оформленням відповідає вимогам п.п. 6, 7,8,9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 р. із змінами, а також напряму досліджень освітньо-наукової програми «Психологія розвитку особистості у сучасному соціокультурному та освітньому просторі» Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України із спеціальності 053 – «Психологія», галузь знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки».

РЕКОМЕНДУВАТИ **Клименко Наталії Геннадіївни** звернутися до Вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України із заявою про утворення разової спеціалізованої вченої ради з метою прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації **«Особистісно-професійні стилі поведінки як чинник ставлення жінок до грошей»** щодо присудження здобувачці ступінь доктора філософії з галузі знань 05 – «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 – «Психологія».

Головуюча на засіданні лабораторії
організаційної та соціальної
психології

Доктор психологічних наук, провідний
науковий співробітник лабораторії
організаційної та соціальної психології

 Терещенко К.В.